

Den andra i genus- och etnicitetsteori

Del 1

”The women’s rights movement had not drawn black and white women close together. Instead, it exposed the fact that white women were not willing to relinquish their support of white supremacy to support the interests of all women.” skriver bell hooks. (1999:380). Idéen om det globala systemet blir onokligen komplicerad när skillnader *mellan* kvinnor resulterar i skilda förutsättningar såväl som skilda intressen. Föreliggande text syftar till att belysa just begreppet ”skillnad”, där fokus ligger på ras och genus.¹ I textens första del redogör jag för hur olika feministiska författare teoritiserar kring begreppet ifråga, medan den andra delen ägnas till att problematisera skillnaders betydelse och de olika subjektpositioner som de resulterar i.

”Differences between individuals and groups ... become important political issues when they involve relations of power” hävdar Chris Weedon. (1999:5). Skillnadernas innebörd är, enligt Weedon, alltså inte givna utan blir betydelsefulla först när de tillskrivs betydelse och får en förtryckande och hierarkiserande funktion när olikheter representerar ojämlikheter. Weedon menar att hudfärg är en av de viktigaste markörerna för skillnad i väst och att rasismen är en av de processer som skapar subjektet. För att förstå västvärldens syn på rasskillnader belyser Weedon naturvetenskapen utifrån ett historiskt perspektiv. Det var genom den moderna vetenskapen som sättet att kategorisera människor i raser, där karaktär kopplas till kropp, etablerades. Antaganden om rasskillnader användes för att rättfärdiga kolonialism, slaveri såväl som segregation. Weedon framhäver att detta förhållningssätt fortfarande genomsyrar väst och att kroppen, också i vår postmoderna tid, är central för förtryck. Även den västerländska feministiska rörelsen har präglats av detta synsätt. Weedon pekar på hur stora delar av västerländsk feminism har målat upp en bild av ett universellt patriarkat och exkluderat ras som en av de avgörande kategorierna för hur våra liv formas. Osynliggörandet av skillnader mellan kvinnor resulterar i att den specifika kontexten ignoreras, vilket Weedon klargör när hon belyser frågan kring abort. Medan vita kvinnor på 1970 och 1980-talet förde kampanjer gällande rätten till abort har det för många svarta och färgade kvinnor handlat om rätten till att *inte* göra abort. Uma Narayan (2004) gör en liknande observation och pekar på risker med feministisk teori som inte är kontextbunden. Narayan menar att om västerländska feminister inte uppmärksammar de kontexter deras teorier befinner sig inom och förutsätter att deras perspektiv är universellt användbart för alla feminister tenderar de att förstärka västvärldens dominans över icke-västerländska kulturer.

bell hooks (1999) belyser hur svarta och vita i Amerika, från det att de föds, socialiseras in i en rasistisk diskurs, där kolonialismens historia undanhålls. hooks menar att skillnad skapas genom kön, klass och ras, men att västerländsk feminism har osynliggjort den rasism som väst faktiskt

¹ Det är möjligt att det svenska ordet ”skillnad” inte har samma laddning som engelskans ”difference”.

baseras på (1999:375): ”America was colonized on a racially imperialistic base and not on a sexually imperialistic base.” hooks pekar på hur slaveriet placerade vita kvinnor överlägsna svarta kvinnor och svarta män. Att prata om kvinnor som en homogen kategori med gemensamma intressen blir missvisande, givet det faktum att svarta kvinnor i Amerika aldrig har haft samma status som vita kvinnor. Vidare menar hooks att den rasistiska ideologin, vilket den västerländska feminismen är en del av, exkluderar svarta kvinnor. Medan termen kvinna används som synonym för *vita* kvinnor blir svart synonymt med svarta *män*. I likhet med hooks framhäver Avatar Brah (1999) hur hela diskursen är formad av rasism. Brah menar att alla människor upplever sitt genus genom ras men att diskussioner om feminism och rasism tenderar att fokusera på förtrycket mot svarta kvinnor, istället för att belysa hur både vita och svarta kvinnors genus konstrueras genom rasism och sexism. Detta resulterar i att vita kvinnors privilegierade position som just vita förbises och att de maktrelationer detta resulterar i förblir osynliga. Vidare menar Brah (1999:443) att frågan om skillnad har varit central i den teoretiska debatten gällande subjektivitet, men att feministiska teoretiker har fokuserat på sexuella skillnader och lämnat frågan om hur det rasifierade subjektet skapas nästintill orörd. Istället för att betrakta genus eller ras som självständiga faktorer bör vi, enligt Brah, belysa hur de samverkar med varandra (1999:439): ”Structures of class, racism, gender and sexuality cannot be treated as ‘independent variables’ because the oppression of each is inscribed within the other – is constituted by and is constituted of the other”

Samtliga av ovan författare belyser hur identiteter formas av rasism såväl som av sexism. Vikten av att betona den kulturella kontexten lyfts fram, med syftet att undvika universalisering och för att belysa hur olika kontexter skapar hierarkisering. Kvinnor varken har varit eller är en kollektiv grupp med gemensamma förutsättningar, då skillnader mellan kvinnor resulterar i hierarkisering och olika former av förtryck. Den västerländska feministiska rörelsen har uppmärksammat kvinnan som ”den andra” i relation till mannen, men det faktum att svarta kvinnor representerar ”de andra” i dubbel bemärkelse har ofta ignorerats.² Men om skillnadernas betydelse i sig själva är diskursivt konstruerade, borde det då inte finnas utrymme för möjliga förändringar? Weedon menar att det idag faktiskt har blivit möjligt att föreställa sig en värld där skillnader inte behöver stå för hierkisering utan istället kan hyllas och fyllas med positiv betydelse. För att detta ska förverkligas krävs dock att en positiv utveckling fortskrider (Weedon 1999:196): ”Yet to move towards such a world continues to require the articulation of marginalized voices and the self-affirmation of oppressed groups as well as the recognition by white, Western, heterosexual, middle-class women of their structural privileges.” Och med detta citat som utgångspunkt syftar jag till att ägna resterande utrymme åt att problematisera vad skillnader innebär samt att undersöka privilegierade subjektpositioner närmare.

² Här kan vi låta slagordet ”Women are the niggers of the world” fungera som ett talande exempel.

Del 2

Jag sitter i soffan i köket och jag är 12 år gammal. Mamma har gett mig Jacob Holdts *Amerikanska bilder: en personlig resa genom det svarta Amerika*. Jag bläddrar i boken och färdas genom en verklighet präglad av fattigdom, svält och rasism. Allt det där finns och jag har vetat det ett bra tag nu, men plötsligt får jag syn på en bild som säger något som inga ord och inga bilder tidigare har kunnat förmedla till mig. Och som *just den bilden* berör mig har ingen akademisk teori 11 år senare lyckats beröra mig. Bilden ifråga var en reklamannons, vilken uppmanade kvinnor vars hår och hud inte stämde överens med den vita normen att genomgå plågsamma processer för att närma sig det vita idealet.³ Och det må vara banalt på så många sätt men det förändrar inte det faktum att denna bild kom att bli min första starka upplevelse av hur hudfärg och hår kan komma att innebära en sådan *skillnad*. Jag vill här återknyta till Weedon (1999:161) och hävda att hon har rätt när hon menar att skillnad, till exempel i bemärkelsen hudfärg, har betydelse endast för att rasistiska diskurser tillskriver hudfärg betydelse, det vill säga att själva skillnaderna är diskursivt konstruerade. Detta förändrar visserligen inte det faktum att när skillnad har tillskrivits en betydelse som kategoriserar in människor i hierarkisk ordning får själva denna tillskrivning faktiska konsekvenser, men perspektivet ifråga kan däremot fungera som vägledare för att undvika essentialistiska fallgropar. Och jag tror att det är just här vi måste börja, där skillnaderna aldrig är givna eller fixerade och där utrymme alltid ges för faktiskt förändring.

Med bakgrund till diskussionen om skillnader vill jag problematisera debatten gällande våra egna (och andras) privilegierade positioner. Till att börja med vill jag återgå till diskussionen som ägde rum under ett genusvetenskapligt seminarium, där studenterna diskuterade möjliga lösningar på den problematik som hierarkisering medför. Diskussionen cirkulerade kring nödvändigheten att avstå ifrån vissa privilegier, där ”våra” arbeten och ”våra” lägenheter i eftertraktade områden nämndes som exempel. Trots att jag är medveten om argumentens relevans vill jag ändå belysa de svårigheter jag upplever att liknande diskussioner ofta medför. Bostad och arbete, som jag här använder det, bör inte tolkas i bokstavlig bemärkelse, snarare som en metafor för det ”vi” som skapas. Det ”vi” som här konstrueras utgår ifrån ett enhetligt ”vi”, där ”vi” har samma möjligheter och förutsättningar.⁴ Här är det relevant att poängtera att alla som studerar på universitet inte har möjlighet att bo ”innanför tullarna” eller i andra ”eftertraktade” områden. Alla inom det akademiska rummet har inte ett arbete och ännu mindre ett arbete som *vissa* kretsar inom den akademiska sfären överhuvudtaget skulle anse värt att ”avstå ifrån”. Min poäng här är inte att de som har privilegier som arbete och bostad i eftertraktat område inte ska avstå ifrån dem, eller att åtminstone möjligheten ska belysas, utan att detta ”vi” förutsätter att *alla* inom kontexten har dessa förutsättningar. Detta i sin tur leder oss in på frågan gällande vilka detta ”vi” egentligen inkluderar. Jag vill här dra en

³ Jfr Hooks (1999:387) ”Advertisements, newspaper articles, books, etc. were constant reminders to black women of the difference between their social status and that of white women, and they bitterly resented it.”

⁴ Jag önskar ett synliggörande av den problematik som begreppet *medelklass* medför, då begreppet tenderar att osynliggöra skillnaderna mellan undre medelklass och övre medelklass.

parallell mellan ett omdiskuterat ämne inom genusvetenskap, nämligen sexualitet. Under ett genusvetenskapligt seminarium på Stockholms universitet är det förmodligen få genusvetare som skulle uppleva sig tala för hela gruppen genom orden ”vi heterosexuella feminister”. En medvetenhet om olika sexualiteter är enbart positiv. Det som är mindre positivt är att detta ”vi” som skapas är oerhört begränsande. Vad vet vi egentligen om varandra? Vem är jag att reducera dina erfarenheter och din uppväxt till tre eller fyra etiketter som kanske säger mer om mig än om dig och ditt liv? Jag inser värdet av att generalisera den ”egna” gruppen för att göra det möjligt att belysa feminismens problematik på ett globalt plan. Problemet är dock att om det redan i debattens inledning har konstruerats ett ”vi” som per automatik exkluderar dem som inte passar in i detta ”vi” samt osynliggör skillnader mellan människorna i rummet, ter sig själva effekten av debatten närmast kontraproduktiv.

Jag hade kunnat avsluta här, när pessimismen flödar och cynismen är på topp. Men faktum är att jag tror på den feministiska rörelsen jag säger mig kämpa inom. Jag tror på att framhävandet av att våra identiteter är multipla kan lyfta fram komplexiteten, vilket ovan behandlade författare också bevisar. Vi måste belysa komplexiteten inom den ”egna” gruppen. Jag *är* privilegierad i min position som vit och heterosexuell (men säg mig för övrigt vad heterosexuell egentligen innebär). Min sambo *är* privilegierad i sin position som man. Detta betyder dock inte att han är privilegierad när det gäller sin arbetarklassbakgrund eller sitt thailändska utseende, vilket i sin tur inte behöver innebära att han inte är privilegierad jämfört med en persons vars utseende eller bakgrund marginaliserar honom eller henne betydligt mer. Vi måste vända och vrida på det för att kunna belysa subjektpositioners komplexitet. Vi måste ge kategorier utrymme för nyanser, vi måste ständigt vara medveten om heterogeniteten. Man betyder privilegierad i bemärkelsen kön, men en man är sällan allt man är.⁵ Om vi inte är medvetna om detta exkluderar vi dem vars skillnader marginaliserar dem som subjekt. Precis som att vi måste utmana föreställningen om kvinna som synonymt med vit och sexualitet som synonymt med heterosexualitet önskar jag ett synliggörande av olika former av funktionshinder samt dess heterogenitet. Det är emellertid inte tillräckligt att enbart utöka ”kön, klass, ras, sexualitet, etnicitet” med ytterligare kategorier, då det politiskt korrekta mantrat tenderar att bli meningslöst om kategorierna ifråga inte tas på fullaste allvar. Denna process sammanfattar Brah genom följande formulering (1999:437): ”We need to analyse the processes which construct us as ‘white female’, ‘black female’, ‘white male’, ‘black male’ etc. We need to examine how and why the meanings of these words change from plain descriptions to hierarchically organised categories under given economic, political and social circumstances.” Först då kan Weedons framtidsvision, där skillnader hyllas och fylls med ny innebörd, bli förverkligad. Och kanske kan vi då inse att det finns betydligt mer produktiva metoder än att försöka utplåna varje del av oss själva och hos varandra som inte stämmer överens med den dominerade bilden av normalitet.

⁵ Jfr Judith Butler (1990/1996:4) ”If one 'is' a woman, that is surely not all one is ... gender intersects with racial, class, ethnic, sexual and regional modalities of discursively constituted identities.”

Källförteckning

Brah, Avatar, 1999: "Difference, Diversity and Differentiation". I L Back och J Solomos (red.): *Theories of Race and Racism*. London och New York: Routledge.

Butler, Judith, 1990/1996: *Gender Trouble*. New York: Routledge.

hooks, bell, 1999: "Racism and Feminism". I L Back och J Solomos (red.): *Theories of Race and Racism*. London och New York: Routledge.

Narayan, Uma, 2004: "The Project of Feminist Epistemology: Perspectives from a Nonwestern Feminist". I Harding, Sandra (red.): *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies*. New York: Routledge.

Weedon, Chris, 1999: *Feminism, Theory and the Politics of Difference*. Oxford: Blackwell.